

ETB: 25. URTEURRENAREN BIDEAN

*LUIS ALBERTO ARANBERRI **

ETB sortu zenetik honako hamabi urteren balantzea egiteak eta euskararen normaltzearekiko eragina aztertu nahi izateak atzeranzko begirada ahalegintsua eskatzen dute. Kontua ez da, inondik ere, malenkoniari amainu ematea 80ko hamarkadako egoeraz oroitzea baizik. Izan ere, orduko giro hura orain zeharo sinesgaitz iruditzen zaigun arren, bizitza bera bezain egiazkoa eta benetakoa izan zen. Zail gerta dakiguke lorturiko emaitzen balorazio objetiboa egitea baldin, hainbat segunduz baino ez bada ere, euskararen eta euskal ikus-entzunezkoen egoera 1982ko abenduan zertan zen gogorazten ez badugu:

— Telebistako *barne* produkzio guztia —gaztelera hutsez— Telenorten egindakoa baino ez zen.

— Ez zen bikoizketa-industriarik, bat bera ere.

— Orohar, ez zegoen batere bideo-ekoiztetxerik.

— Dozenerdi besterik ez ziren bere lana euskaraz egiteko gauza ziren kazetari lizentziatuak.

— Euskal Herri osoan bi baino ez ziren euskaraz idazteko gai izateaz gainera, noizbait telebistan aritutako erredaktoreak. Gogora ditzagun: Maite Barnetche (FR3) eta Jose Mari Iriondo (TVE).

— Nazioarteko merkatuak ez zuen ulertzen TVE ez omen zen beste *spanish television* berri hark zer dela-eta filmeak eta telesailak erosi nahi bide zituen bere kasa, kabuz eta diruz.

— Laburbilduz, ez Euskadirik eta ez euskararik ez zen telebista-industriaren arabera.

Hamabi urte geroago, egoera arras desberdina da:

— ETBk 5.000 ordu baino gehiago eskaintzen ditu urtero euskaraz.

— ETB da, Estatu espainarraren barruan, portzentaiaz barne-produkziorik gehien eskaintzen duena: ETB 1ek %80 eta ETB 2k %50 (1994).

— Euskal aktore-aktoreen datuen arabera (1993), autonomi-telebista guztien arteko ekoizpen osoaren %46 Euskal Herrian egiten da, nahiz eta proportzioan ETB %8 besterik ez izan.

— Aurtengo udazkenean, egunero ordu erdiko telesaila ekoizteari ekin zaio. Berrehun milioitik gorako ekoizpen garestia, 300 lagun biltzen dituen: 200 aktore-aktorea, 20 gidoigile, 3 errealizazio-talde etab. Segurutik, euskal ikus-entzunezkoen historian inoiz egin den ekoizpenik galantena.

— ETBk 4.000 milioiko ekoizpen-enkarguak luzatu dizkie ekoiztetxe pribatuei 1994an.

— Hiru bikoiztetxek eta zenbait euskal enpresak hainbat produkzio eta ikus-entzunezko teknologia berri eskaintzen dute euskal merkatutik kanpora.

— Gaur egun euskal irrati-telebistaren baitan euskaraz diharduten langileak Gutenberg-en garaietatik 1982rarte sekula euskal kazetaritzaren historian aritu izan diren guztiak baino gehiago dira.

— ETB da informazio orokorra euskaraz eman ohi duen telebista-aukera bakarra eta 250.000 lagun dira egunero gutxiarik ordu erdiz euskarazko telebista ikusten dutenak.

— ETB 2, lekuan lekuko informazioa eskainiz, euskal informazio-esparruan ezinbesteko erreferentzi-puntua da. ETBren albistegiaren audientzia metatua 750.000 lagun ingurukoa da eta egun guztian zehar 1.300.000 lagun dira gutxi edo asko ETB ikusten dutenak.

— ETB 1 da gazteek gogokoen duten katea: %33.

— «Superbat» klubak 41.000 bazkide ditu dagoeneko (1994eko irailean), Euskadin bazkiderik gehien duen elkartearen hain zuzen ere.

— ETB, Basque Television izenez, erabat ezaguna eta estimatua da nazioarteko merkatuetan eta hainbat aldiz saritua izana han-hemenkako nazioarteko topaketa eta lehiaketetan.

— *Input* delakoa, telebista publikoaren nazioarteko biltzarra, Donostian eratuko da datorren urtean. Urtez urte hainbat telebista-kazetari, ekoizle eta errealizatzaile elkartu ohi dira *input*-en inguruan eta horietako 1.200 lagun Euskal Herrian bilduko dira hurrengo maiatzean. Berau izango da hizkuntza murriztuz emititzen duen nazio-telebistak antolaturiko lehen edizioa. Eta berau da, hain zuzen ere, nazioarteko *board*burukide-taldeak gogotan izan duen asmoa Euskal Herria aukeratzeko orduan.

Beraz, hamar urte luzeren buruan Euskal Herria erabat aldatu da telebista-munduaren baitan. Ez izatetik izatera ezezik, hizkuntza-normalizazioari lagundu, euskaldun guztion topaleku bihurtu eta Euskadiren nazioarteko enbaxadorerik nabarmenetakoa izateaz gainera, gorantza ari den ekonomi-sektorearen motore izatera pasatu da.

Honako gonparazio-sorta hau hankamotz geratuko litzateke segurutik baldin etorkizunari begira sikeran hiruzpalau abiapuntu gogoratuko ez bagenu:

— Bai diru-iturritz eta baita programazio-motaz ere (lehen katea euskaraz eta bigarrena, gaztelaniaz, guztiz informazioari atxikia), ETB Estatu espainiarreko telebistarik publikoena da. Guzti hau arriskutsu samarra da, zergak ordaindu behar dituenarentzat telebista-motarik garestiena da-eta; baina, bestetik, baita indartsuena ere, 1982ko abiapuntuei tinko eusten zaien heinean. Hala eta guztiz ere, ezin ahaztu eredu espainiarra ez dela erreferentzia bakarra eta Japoniatik Dani-markara, edota Suediatik Britainia Handira, %100eko finantziatio-publikoaz irauten duten beste hainbat eredu ere egon badagoela. Izan ere, munduko hogeit hamar telebista publikorik handien artean, TVE eta Hego Koreako MB besterik ez dira bere burua autofinantziatu beharra dutenak.

— ETB 1i dagokionez, Islandian-edo izan ezik, ez dago munduan 500.000 hiztunentzako ari den beste nazio-telebistarik. Gales, Estonia, Kanadako zenbait leinu etab., edo biztanlez gehiago dira edo ETB 1ek baino askoz ere ordu gutxiago eskaintzen dute asteko. Erronka polita da zalantzarik gabe, baina zail-zaila zifra handiek agintzen duten telebista-munduan.

— ETBren bi katek elkarrekin osatzen duten eskaintza telebista-merkatuaren %20 da batezbeste Euskal Herrian. Hiritar horietatik ETBk jasotzen duen erantzuna %18 da 24 ordutan eta %23 iluntzeko 20.30tatik gaueko 23.30ak arte. %23ko audientzia horretatik ETB 1ek %8tik gora jasotzen du eta ETB 2k %15 inguru.

— Datu hauen arabera, ETB da, iluntzetik gauerdia bitartean, bigarren telebistarik ikusiena Euskal Autonomi Elkartearen, eta lehena euskaldunen artean. Aldi berean, euskaldunen %24k ETB 1 ikusten du eta ETB 1 da, hain zuzen ere, bigarren telebistarik ikusiena euskaldunentzat.

— Oro har, guztiz oreka arrakastatsua da ETBrentzat, ematen duena baino gehiago jasotzen baitu, nahiz eta beste ezein telebista baino kostu askoz ere murriztagoz aritu. ETBren mesedetan irauten duen oreka honi eustea, eta zer esanik ez gainditzea, guztiz erronka zaila izango da gero eta merkatu lehiakorrago, komertzialago eta berdintzaileagoan.

— ETB lek barne-produkzioaren aldeko apostua egin du eta ETB 2k informazio-bokazioa sustatu. Berebiziko bi aukera dira, dagoeneko arrakastaz frogatu diren aukerak, gainerako eskaintzetatik bereizten direnak. Baina baita edozein programazioan aukerarik garestienak ere. Eta denok jakitun egon beharko genuke.

GARAPENAREN HARMAILAK

Ikusi ahal izan ditugun datuen arabera, azken hamarkada honetan izan diren aldaketak nabamen-nabamenak izan dira. Uztan oraingoz gauzak ondo egin ote direneko eztabaida, hobeto egiterik ba ote zegoeneko edota hobeto egiterik aukera izan eta egiterik nahi izan ez ote denekoa. Aipagarri dirateke, orain, urtez urte hartu izan diren neurri erabakiorrak, hasierako egitasmoa aldatu izan dutenak eta gaur egun indarrean dagoen formula hobeto ulertzeko ezinbeste ezagutu behar direnak.

EGITASMO ELEBIDUNA

Harrigarri badirudi ere eta orain inork gogoratu nahi ez duen arren, ETB egitasmo elebidun gisa sortu zen sortu. ETBren lehen zuzendari-taldeak antolatu zuen lehendabiziko programazioa —Studio Hamburg Consulting alemaniarrek aztergai erabili zuena eta egitasmoaren dimentsiorako zein giza eta teknika-baliapideak proposatzeko oinarritzat erabili zena— elebiduna izan zen batere zalantzarik gabe. Lehen programazio haren arabera, entretenimenduzko barne-produkzio guztiak euskaraz izan behar zuten, kanpo-egitarauak —euskaraz bikoiztua gaztelaniazko azpidatziekin— eta albistegi guztiak gaztelaniaz. Oinarritzeko kontzeptu hauen arabera, euskarari programazioaren %60 segurtatzen zitzaion eta erdarari %10, gainerako %30a *koltxoi* gisa utziz, unean uneango kasu eta erabakien arabera. Honelatsu, euskararen presentziak %60tik %90era bitartekoa izan behar zuten eta gaztelaniazkoarenak %10etik %40ra bitartekoa. Hauxe zen, eta ez beste, 1982ko urrian ETBren lehen arduradunek eskuartean zuten, genuen, programazio-eredua.

ETBren aurreneko saioa, 1983ko urtarrilaren 1eko lehen ordu txikietan, irizpide horien arabera egin zen eta irizpide berberoriek indarrean jarraitu zuten urte bereko otsailaren 7rarte. Egun honetan, Euskararen Aholku Kontseiluaren aginduz eta ordurarte irrati eta prentsa elebidunean izandako eskarmentu txarra gogotan izaki, programazio elebidunik ez egitea erabaki zen eta hizkuntza bakoitzaren araberako «hizkuntz-ordu» desberdinak egitea pentsatu. Ondorioz, iluntzetik aurrerako programazio guztia —gaztelaniaz izateko prestatua zen albistegia tarteko— euskaraz egitea erabaki zen eta gaueko 21.00etako erdal-albistegia eguerdira pasatu. Une hartantxe sortu ziren «Teleberri» eta noizbait jaio behar zuen ETB 2, ETB 1 bere kasa, euskara hutsez, noizbait ere izan zedin. Ondorioz, «Gaur egun» albistegia euskaraz sortu zen, gaztelaniari iluntzeko 19.00etatik gauerdira bitarteko aukera ukatu zitzaion eta gaztelaniazko eguerdi-programazioa, «Teleberri» tarteko, burutu zen, bere bidea egin zezan. Beraz, nolabait esateko, ia hasieratik beretik bi kateak elkarrekin abiatu ziren, nahiz eta frekuentzia berean, erdarazkoa eguerdiz eta euskarazkoa iluntzez. Hiru urte geroago, 1986tik aurrera, bi frekuentzia ezberdinetan emititzeari ekin zitzaion, eta ordurarte eguerdiz besterik ez zen gaztelaniazko programazioa iluntzeko esparruaz jabetu zen eta iluntzez baino ez zen euskarazkoa eguerdiz ere hasi.

Ukaezina da, 1983ko Urteberriko lehen programa pilotu hartatik otsailaren 7an eguneroko programazio arrunta hasi arte, funtsezko aldaketa izan zela ETBren hizkuntz-irizpideetan. Bi data horien artean, urtarrilaren 17an hain zuzen ere, Eusko Jaurlaritzak Joseba Arregi izendatu zuen Hizkuntz Politikarako idazkari eta Euskararen Aholku Batzordearen lehendakari. Datu hau berebizikoa da hamar urteotako ETBren nondik norakoa ulertzeko, zer izan den eta zer izan zitekeen jakiteko. Ez programazio-eskaintzaren aldetik soil-soilik, hizkuntz-normaltzearen aldetik ere bai baizik.

Beste harmaila historiko bat apurka-apurka azpidatziak kentzeko erabakia izan zen. Azpidatziak gizarte-integratuztat defendatu baldin baziren ere hasieran, lehen urteko azterketen arabera berehala auzitan jarri zen ideia hura. Hainbat ikerketa

egin ostean argi eta garbi frogatu zen haurrak ez zirela, ez direla, mezu hirukoitza aldi berean jarraitzeko gai, alegia: bideoa (irudia), ahotsa (audioa) eta azpidatziak (testua). Ondorioz, lehen urtean kendu ziren haur-saioetako azpidatziak, 1985ean gaztetxoan programetakoak eta, azkenik, 1992an, pertsona heldu eta larrienetakoak ere. Azken erabaki hau ez zuen pedagogiak erakarri, merkatuak baizik. Izan ere, 1991n hiru telebista pribatu sortu ziren eta filme-eskaintza erabat gehitu zen. ETBren lehen urteetan azpidatzi eta guztiko euskarazko filmea gaueroko lehen edo bigarren eskaintza izan ohi zen; 1991tik aurrera, ostera, beste bat gehiago laupabosten artean. Egoera berri hartan euskaraz ez zekien hiritarrak ez zuen euskarazko eskaintzaren beharrik eta euskaldunak eskertu egin zuen azpidatziak behin-koz kentzea. Hala ere, jakin dezagun, azpidatziak kentzearekin batera, euskarazko filmeen audientzia murriztu egin zen.

ETB 2REN ERAGINA

Bi frekuentzian emititzen hasi eta 1986tik aurrera gaztelaniazko katea berezia sortzeak erabateko barne-aldaketak eragin zituen ETBren eguneroko bizitzaren baitan. Gehienon ustez, aldaketarik handiena ez zen ETB 2 indarrean jartzea izan, emanaldi berriari zerion filosofia baino. Izan ere, informazio-saioetan oinarritutako gaztelaniazko katearen egitasmoa ETBren beraren genesian zegoen (hasieran kontratatu ziren zazpi kazetarietako bik ez zekiten euskaraz) eta Eusko Jaurlaritzak urtebete lehenago jaso zuen aurreko zuzendaritzarengandik (1985) informazio eta kultura-giroko erdal-programazio alternatiboa, euskarazko kateari ezelango norgehiagoka edo lehiarik egin behar omen ez ziona. Beraz, ETB 2ekin batera 1986an proposatutako egitasmoaren iraultza ez zen hizkuntzarekikoa, gaiekikoa baizik, programazkoa alegia. Jose M. Gorordo zuzendari nagusiarekin lehen aldiz planteiatu zen ETBn Euskal Herritik kanpoko artista eta profesionalen kontratazioa, estraineko hasi ziren ematen Euskal Herritik kanpora ere normaltasunez ikus zitezkeen programak eta inoiz ez bezala indartu zen ordurarte uxatuak ziren lan-sistemak eta produkzio-motak martxan jartzeko tentaldia.

Egoera berriak hizkuntz-irizpideak ezezik, kontzeptu-irizpideak aldarazi zituen. Balore-aldaketa nabarmena nagusitu zen etxe-barruan, euskararen mesedetan hartutako lehentasunak ahuldu egin ziren eta erdaraz hasi zen egiten euskaraz egiterik ez zegoen hainbat programa-mota. Gainera, aldaketa guzti hura izugarritzko erraztasunez gertatu zen. Inork ez zuen protestarik egin, ezein kexurik ez zen entzun, aurreko ereduak ez zuen defendatzaile amorraturik ezagutu eta orok amore eman zuen goitik behera zetorren aldaketa hura tekniko hutsa bailitzan. Are gehiago, mundu guztia ustekabeen zain balago bezala. Madrilgo Ikasketa eta Ikerketarako «Juan March» Institutuaren ardurapean, Josu Mezo Aranzubiak ETBren barruan gertatutako aldaketa hura aztertu zuen 1989an, ingelesez egindako «Organizations versus policy-makers» txostenean, eta honako ondorio honetara iritsi zen: ETBn izandako aldaketa ez zuten kanpotikako arrazoiek eragin, enpresaren beraren barrukoek baizik. Tesia zera zen: enpresak gorputz *bizikiak* dira eta euren dinamika propioa dute. Beste modu batez esanda: beraiek ez uste arren, ETBko langileek nolabaiteko arnasaldia hartu bide zuten euskal gizartean nagusi zen hizkuntzan ere lanean hasteko aukera eman zitzaienean.

ETB 1EN HIRUKOIZTASUN LAUKOTEA

Euskararen funtzioaz ETBren programazioaren baitan eragin erabakiorrik izan zuen beste urraspideetakoa, 1990ean FORTAk (Irrati eta Telebista Autonomikoen Erakundearen Federazioa) lortu zuen LFPre (Futbol Profesionaleko Liga) futbol-partiduen eskusiba izan zen. Josu Ortuondo ETBren zuzendari nagusi zela lortu zen eskusiba garrantzitsu hari beste erabaki are garrantzitsuagoa jarraitu zitzaion; alegia: merkatuan zegoen (eta dagoen) kirol-emanaldirik erakarriena, preziatuena, estimatuena eta ikusiena euskaraz soilik ematea. Eskusiba honetaz euskaraz baliatzeaz gainera, ETBk hasierako ildo beretik jarraitu izan zuen horren fidela den haur ikus-entzulegoari erantzuten eta euskal barne-produzioa zuzperten. Geroztik, hirukoiztasun honetan oinarritu izan da euskal katearen programazioa, hau da, kirolak, haur-progra-

mak eta barne-produkzioa. Laburbilduz, ETB 1en programagileek ondotxo dakite neska-mutikoak direla ikus-entzulerik esker onekoenak, futbola saiorik ikusiena eta euskal produkzioaren sustapena (aktore-aktoreak, gidoigintza, errealizazioa etab.) inork zalantzan jartzen ez duen bokazioa.

Honek ez du esan gura ETB 1ek albistegiak gogotan ez dituenik. Eguneroko «Iparraldearen orena», gaueko 10etan —audientzia potentzialik gehien dagoen orduan— «Gaur Egun» eskaintzea edota goizeroko «Euskadi zuzenean» dira, besteak beste, euskarazko informazioaren aldeko apostu ageria, telebista publikoak ezik beste ezein telebistak inoiz egingo ez duena. Ez hizkuntzaz soilik, ezta kontzeptuz edo jarreraz ere.

Zeharo oker ari da, bestalde, ETB 1en albistegiak testimonio samarrak direla uste duena. Gauza bat da gaztelaniazkoen ondoan euskarazko albistegien gizarte-eragina bigarren mailan gelditzen dela aitortu beharra, eta beste bat, guztiz ezberdina, euren garrantzia gutxiestea. 150.000 lagunetik gora dira ETB 1en albistegiak informazio-erreferentziatzat dituzten euskaldunak eta ez gara orain beste ezein komunikabide edo inprimakirekin gonbaratzen hasiko.

HIZKUNTZ-KATEAREN ETENA

Langile-kontratazioari dagokionez, hasiera-hasieran euskaraz ez zekien zenbait profesionalek behin-betiko lanpostu finkoaz jabetzerik izan zuen, 1982 hartan albistegiek gaztelaniaz izan behar bait zuten. Ondoren, hasierako ideia hura uxatu zenean, euskara-mailaren eskakizuna zorrotzu egin zen, euskarazko programazioa erabat nagusitu zen-eta. Geroztik, berriz, ETB 2ren sorrerarekin batera, zenbait hizkuntz-perfilen proposamena egin zuen Administrazio Kontseiluak, lanpostu guztiek euskara-maila berdina behar ez zutelakoan. Esate baterako, ontzat eman zen operatzaileek errealizatzaileek baino euskara-maila urriagoa behar dutela euren lana txukun samar bete ahal izateko eta mantenu-teknikariek, berriz, operatzaileek baino hizkuntz-ezagupide urriagoa. Honetaz guztiaz, hizkuntz-perfilei logikiekkeen logikaz gainera, zerikusirik ere ba-

du soziologiaren merkatuak; alegia: euskaraz dakiten kazetariak (ondo edo txarto gero ikusiko dugu) aurkitzea batere zaila ez den bitartean, ez da horren erraza euskaraz lan egiteko hainbat euskara dakiten injineruak, fisikariak edota meteorologoak. Honek guztiak koherente samarra dirudien arren, euskara-ezagupidearen arabera lanbide-sektore ezberdinak eragin ditu, hainbat identifikazio-eragozpen sortaraziz eta edozein funtziotan beharrezko den lan-taldeen hizkuntz-katea hautsiz. Hau da, aski da euskaraz ez dakien bat bakarra, teknikaria, kazetaria nahiz errealizatzailea izan, lan-katea osoa eten eta gaztelaniaz mintzatzen jartzeko.

Bestalde, hizkuntz-ondorio nabarmenak erakarri zituzten teknologia berriak indarrean jarri ziren une berean sortu zen Euskal Telebista. 1980ko hamarkadan telebistak zeluloidez edo pulgada bateko bideoz ari ziren lanean. ETBk, ordea, hasieratik beretik uxatu ahal izan zituen formato «zaharkitu» haiek eta goenbandako U-Matic sistema berria martxan jarri, edizioa ererantzukizuna montatzailearengandik kazetariarengana pasatuz. Honela, kazetaria bera, *telebista-kantautore* gisa, albiste osoaren sortzaile bakar bilakatu zen. Une hartantxetik, kazetaria dugu irudi-konposaketa, testu-idazketa eta dagokion lokuzioaren egile. Ondorioz, teknologia berrien baliapideek, batetik, eta aurrekontu murrizten mugek, bestetik, hiru funtzio klasikoek erantzukizuna pertsona bakarraren bizkar utzi zuten. Geroztik, ETBren kazetaria ez da, segurutik, irudi-konposatzailearik onena, ezta, beharbada, testu-idazlerik onena ere, eta ez du derrigorrez ahotsik onenaren jabe izan beharrik baina, aintzinako kantautore klasikoek ildoari jarraituz, berau dateke hiru artiston sintesia eta, gainera, guztia gutxi bailitzan, bi hizkuntzatan, euskaraz zein erdaraz, munduan beste inon ez bezala. Batere zalantzarik gabe, teknologiaren arabera behintzat, aldaketa hau urraspide handia da, lanbidez aberasgarria, funtzioz integratzailea eta diru-kostuz guztiz defendagarria. Baina, euskara bezalako hizkuntza ez-normalduaren testuinguruan biderik onena ote den... gutxienik eztabaidagarri da.

Irakurle bat baino gehiago harrituko da, beharbada, lehen itxuraz hizkuntz-eremuarekin zerikusi askorik ez duten zertze-

ladez honenbeste xehetasun emateagatik, baina begibistakoa da teknikak zeharo baldintzatzen duela mezua eta, ondorioz, emisio eta zabalkunde-lanetan erabili ohi den hizkuntza. Michael Schudson-en bidetik abiatuz, gero eta gehiago ontzat eman beharko, komunikabideetako barne-baliapideek berauek transmititutako mezuak baldintzatzen dituztela. Are gehiago, nolabaiteko *macluhanismo biguna* aldarrikatuz, medioa ez da dagoeneko mezua, Marshall McLuhan-ek esan bezala, horra-ko mezu hori egituratu eta murrizten duena baino.

Albistegietako euskara-mailan eraginik izan duen beste arau orokor bat, testuen jatortasun eta zuzentasunaren erantzukizuna kazetariari beraiei leporatu behar zaiela onartzea izan da. «*Todo redactor tiene la obligación de releer y corregir sus propios originales cuando los escribe en la redacción o los transmite por télex, vídeoterminal o un instrumento similar. La primera responsabilidad de las erratas y equivocaciones es de quien las introduce en el texto; y sólo en segundo lugar, del editor en -* cargo de revisarlo» (El País, «Libro de estilo», 16. o). Hau da, besteak beste, Euskal Telebistan lehen egunetik indarrean jarri nahi izan zen tesia, zuzentzaileari eska zekiokkeen erantzukizunaz aparte. Nik neuk, behintzat, betidanik defendatu izan dut Unibertsitatean bost urtez aritu eta Administrazio Publikoan sartzeko azterketa gainditu duen profesionalak ezein zuzentzailearen laguntzarik gabe lan egiteko beste euskara —eta erdara— jakin beharko lukeela. Nire esperientziaren arabera, bereburua zuzentzaileen laguntzaz babesturik sumatzen duen kazetariak ardurabako galanta izaten amaitzeko arrisku handia du, bere erantzukizunari uko eginez eta bere erruak inoren bizkar jaurtiz. Esan ere esango nuke, ez garelako *filologoaren sindromea* gainditzeko gauza izan. Hamabi urte daramatzagu hankasartze berberak zuzentzen eta ez gara, nonbait, konturatu, arazorik larriena ez dariola morfologia edota lexikologiari, beharrezko komunikabide-kodeak ez asmatzeari baizik. Zuhaitzek ez digute, antza, basoa ikusterik uzten. Dena den, informazio-gisa, gaur egun Euskal Telebistan zortzi zuzentzaile daude, zenbaitek batere ez dagoela uste arren: hiru albistegietan, bi kanpo-egitarauan, bi bame-produkzioan eta bateragilea EITBren Zuzendari Nagusiaren ardurapean.

Lehenxeago agindu bezala, merezi du euskal erredaktoreen euskara-maila eskasaz-edo ausnarketaren bat egiteak, gauza jakina baita azken bolada honetako bizpahirutan ETBren lan-postu-eskariak betetzeke geratu direna azterketetara euren burua aurkeztu duten kazetarien maila urria dela-eta. Hiru dirateke, besteak beste, erredaktoreen hizkuntza-gaitasunaren kaltetan eraginik izan duten faktoreak:

— ETBren egitasmoak eraman izan duen abiada azkarra, aldi berean lan-merkatuak (eta Unibertsitateak) erantzun ahal izateko baino azkarragoa nonbait.

— Albiste Zerbitzuak Iurretan kokatu izana, lan-postua hautatzeko aukera izan dutenek —gaituenek, alegia— hiriburuetara joatea nahiago izan bait dute.

— ETBn lan egin ahal izateko kazetaritzaz lizentziatua izateari eman izan zitzaion lehentasuna, Euskadi Irratiaren inguruan gertatu ez ziren presio korporatibistei jaramon eginez. Irratian hizkuntz-egagupidea baloratu zen lehenik eta ikasketak gero; telebistan, ostera, alderantziz.

BARNE-PRODUKZIOAREN IKURRAK

Barne-produkzioari dagokionez, hiru izenburu ezagunek bereizten dute, besteak beste, ETBk arlo honetan izan duen bilakaera: «Dallas» 1983an, «Bi eta bat» 1991n eta «Goenkale» 1994an.

Esan gabe doa «Dallas» ez dela, inondik ere, euskal barne-produkzioa, baina berau izan zen lehen urteetan Euskal Telebistaren programazioaren sinbolo eta ikurrik nagusia. Bikoizketaren lehen urraspideak J.R.-ren ahotsetik joan ziren, ETB guztia Iurreta besterik ez zen eta barne-produkzioa albiste-alarri baina ez. «Dallas», *euskara jalgi hadi kanpora* delako leloaren oihurik adierazgarrietakoa izan zen, aktore beltzek euskaraz egiterik ba ote zuten eztabaidatu ere eztabaidatu ohi zen garai haietan.

«Bi eta bat» telesailak, berriz, euskal barne-produkzioaren gailurra jo zuen. Tajuz eta zentzuz, *sitcom* honek erabateko

arrakasta lortu zuen. Euskaraz egindako fikzioak sekula izandako aundientziarik handiena bereganatu zuen eta Joselontxo astean behingo apopilo izan zen milaka euskal etxetan. Gerroztik, hainbat ahalegin eta saiakera egin arren, gainerako eskaintzek ez dute «Bi eta bat»en mailarik lortu, baina bere esperientzia hor dago, euskal ikus-entzuleak gustoko duenaren adierazgarri eta produktu onak euskarak omen dituen komunikazio-zailtasun guztiak gainditzen dituenaren frogagarri.

«Goenkale» deritzan eguneroko telesaila dugu, azkenik, hamabi urteren ondoko bilakaeraren isladarik nabarienetakoa. Nekez aurki daiteke Europa osoan egunero ordu erdiko telesaila egiteko gertu dagokeen telebista. Teknika-baliapidez, produkzio-sistemaz, gidoi-irudimenez, aktore -prestutasunez eta diru-ahalmenez egunero ordu erdiko dramatikoa egin ahal izatea nolabaiteko heldutasunaren seinale da. Behar bada, ETB 1 en ikus-entzule arrunta ez da mirari honetaz jabetuko —eta, agian, ez du jabetu beharrik ere— baina ofizio hone jabe denak badakike zein erronka handia den horrelako lanari ekitea, ondorioak arrakastatsuak izan zein ez izan.

GLOBALIZAZIOA ETA LOKALIZAZIOA

ETB sortu zenean TVE besterik ez zen merkatu espainiarrean. Gaur egun, berriz, ETBz eta TVEz gainera, beste bost autonomi-telebista, hiru eskaintza pribatu eta kontaezinezko edozenbat herri-telebista daude Estatu espainiarrean barrena, satelitez zein kablez datozkigukeenak kontuan hartu gabe. Hala ere, arazorik handiena ez da kantitate-kontua. Telebista-sektora *globalizazioa* deritzan aldaketa sakonen ataritan dago. Eraberrikuntzek sekulako aldaketa iraultzaileak eragingo dituzte industria nahiz kultura-alorrean eta ondorio sozial zein moralak erabatekoak izango dira.

Jabegoz eta eremuz sortzez txikiak izan arren, gero nazioarteko lantegi handi-mandi bihurtzen diren informazio eta entretenimenduzko enpresen kontzentrazioari deritza *globalizazioa*. Izatez, bilakaera hau ez da batere berria, euskal ikuspegiz

behintzat; azken hogeitabost urteotan prozesu beretsua eza-gutu izan du gu estatu mailako egunkari-enpresen artean eta, hain zuzen ere, egunkarien kontzentrazio-prozesu honen ondorioz desagertu berri dira hainbat mantxeta Araban eta Iparraldean. Beste horrenbeste-edo gertatu zen mende honen lehen erdian, Frantzia, Alemania, Britainia Handia eta Estatu Batuetako informazio-ajentziak elkarrekin bildu eta mundua euren gobernuen interesen arabera eragin-eremuetan banatu zuten.

Urrats beretik doa gaur egun kontzentrazio-joera hau: gero eta gehiago dira nazioarte-mailan elkartzen ari diren egunkariak, batzen diharduten komunikabide desberdinak —multimedialak—, eta aldi berean gero eta gehiago dira komunikazio-sektorearekin zerikusirik ez duten kapitalen menpe geratzen ari diren komunikazio-enpresak. Garai batean estatu-mailako arauak erregio eta estatu gabeko nazioen nortasunari uko egin zioten bezalaxe, mugaz gaindiko globalizazioa izango da, orain, estatututako arauak ahaltsu haiek gaindituko dituen.

Edozein estatututako gizarte eta bizitza politikoarentzat hila ala bizikoak diren komunikabideak atzerriko enpresa eta zuzendarien kontrolpera zein erraz pasatzen ari diren ari gara ikusten. Orain arte lekuan lekuko entretenimendu-industriaren arlo propioak zirenak —nazio, hiri eta herri-izakerari atxikiak— orain, berriz, milaka kilometrora dagoen zuzendaritzak erabaki ditzake. Prozesu hau ez da, dagoeneko, hirugarren munduko estatuetan bakarrik gertatzen ari, baita Europako erdigunean bertan ere.

Paradoxa handia da gero gertatzen ari dena. Instantzia txiki eta murriztuek urteak daramatzate handiek aspaldidanik menpe izan dituzten komunikabideak aldarrikatzen, eta teknologia berriek politikak edota ekonomiak ukatzen zieten eskaini dietenean, horra non, kontzentrazioak eta globalizazioak hankaz gora botatzen duen denbora luzez zain egondako aukera.

Globalizazioak eztabaida berria dakarkigu eta honako galderak hau egin: ea benetan lehia-aukerak zabalitzen ala ixten ari ote diren, edota ea aukera profesionalak gehitzen ala murrizten ari ote. Prozesu honek gizarte, kultura eta politika maila-

ko ardurak sortarazten ditu. Satelitez nahiz kablez, Amerika, Britainia Handia, Alemania, Frantzia edo Espainiatik iritsiko diren programa berriek komunitate txikien asmoak eragotziko dituzte eta beraien hizkuntz-audientzien kaltetan gertatuko. Egia da bai, orain inoiz baino aukera gehiago dagoela merkatuan telebista-programak galesez, flamendarrez, katalanez edo euskaraz egiteko eta, beharbada, baita inoiz baino audientzia handiagoetara iristeko ere, baina merkatuan ikus daitekeen programazio guztiaren proportziorik handiena telebista-eskaintzan agintzen duten estatuetatik datorrenez gero, praktikan gero eta aukera gutxiago dago galesez, flamendarrez, katalanez eta euskaraz egiten diren programak hizkuntza horien hiztunak ikus ditzaten. Hau da, inoiz baino samurrago da mikroaudientzientzat programak egitea eta emititzea, baina mikroaudientzia berberoriek inoiz baino gehiago daude estatu handien programazio indartsuen eraginaren menpe.

Jakina, teoriaz, litekeena litzateke nazio txiki edo komunitate etnikoetako enpresariak tokian tokiko audientzia murriztuzko programa komertzialak eskaini ahal izatea. Hau izan zen, hain zuzen ere, teknologia berriek erakarri ziguten promesa. Baina, zenbait ahalegin txalogarriz aparte, zorioneko promesa hori betetzeke da oraindik. Ekintza publikoa izan da Katalunia, Galizia, Euskadi edo Galeseko telebista-kateak martxan jarri dituenak. Antza denez, politikoak dira, eta ez merkatariak, kultura murriztuen egiazko salbatzaile bakarrak. Hala ere, oraindik ere agertzeaz daude neurtezinezko ondorioak erakarriko dituzten teknologi-aldaketak.

TEKNOLOGI ALDAKETAK

Duela hamabi urte, Euskal Telebista sortu aurreko bezperetan, Euskal Herriak bizi zuen ikus-entzunezkoen merkatua ia sinesgaitza iruditzen zaigun arren orain, beste hamabi urte barru bizi izango duguna askoz ere sinesgaitzago gerta daiguke. Etorri datozkigun teknologia berriek eta kontzeptu-aldaketek gaur egun asmatu ere asmatzerik ez dugun etorkizuna erakarriko digute. Are gehiago, aldaketak hain sakonak eta

azkarrak izango dira ezen, XXI. mendearen lehen hamarkadan zaharkituak geratuko baitira oraindik merkatura atera ere ez diren sistema berriak.

Satelitearen eta kablearen komertzializazioari jarioko zaizkion teknologia-aukerabide ia mugagaitzak 500 telebista-programaren eskaintzaz mintzo zaizkigu. Hala ere, benetako iraultza ez da programen oparotasunean eta aniztasunean mamituko, eskaintza ugari horren interaktibitatean baizik. Telebistak zentzu bakarrekoa izateari utziko dio eta teleikus-entzuleek telebista-emititzaileekin komunikatzeko, hitz egiteko, galde-erantzunean aritzeko, aukera izango dute. Ordainezko telebistaren aukera-askatasuna erabat nagusituko da eta gero eta eskaintza selektibo gehiago egongo da. Orain arteko gai orotariko telebistaren eredu konbentzionala —diru-sarrera klasikoez finantziatua (iragarkiez edota aurrekontu publikoez) eta mendiz mendiko antena-sarek banatua— garai berrien bezperetan dago eta ikus-entzulearen ingana iristeko formula berriak asmatu beharko ditu.

Aldi berean, ikus-entzunezko produktuaren ekoizpen eta kontsumoa ez da telebistaren ohizko pantaila tipiko horretara mugatuko, merkatua zeharo zabalduko baita. Batetik, etxeko telebistagailuak erruz ugalduko dira (ia-ia zenbat begi pare hainbat telebista); bestetik, telebistagailu eta ordenagailu pertsonalaren arteko nolabaiteko hibridoa arrunt asko hedatuko da merkatuan zehar eta oraindik orain berri samartzat jotzen ditugun CDR eta CDI formatoak arras normalduko. Tarteka-marteka ezik, takean potean gertatuko diren aldaketa hauek ikus-entzunezkoen panorama aldaraziko dute, merkatu-eskabideak produktu berrien premia sortaraziko du eta euskal industriaren sektore ren batek behar bezainbateko erantzuna eman beharko dio, merkatu guztia kanpotarren eskutan geratuko ez bada.

BEREHALAKO ETORKIZUNA

Zalantza izpirik ez, hamabi urte barruko telebista-merkatuak ez duela gaur egun ezagutzen dugunarekin zer ikusirik izango. Telebista-eskaintza zein kontsumoa gehitu egingo dira,

baina diferentzia nabarmenez: lehena geometria-proporzioz ugalduko den bitartean, bigarrena aritmetikazkoan haziko da. Audientzia lortu beharraren beharrez, burruka hil ala bizikoa izango da eta kateen arteko lehia sekula baino bortitzagoa gertatuko.

Girotberriak indarren arteko beste oreka bat erakarriko du. Lehen eta behingoz, ez da batere segurua merkatuan egongo diren eskaintza guztien artean, audientzia neurri berdintsuetan banatuko denik. Gure aurretik egon izan diren esperientziak kontuan izango baditugu, eredu iparramerikarra kasu, badirudi hiruzpalau katearik handienek merkatu osoaren %75 inguru bereganatu dezaketela eta gainerako %25a bestelako ehundaka —edo milaka— telebista txiki bezain alternatiboen artean banatzen dela.

Ezin pentsatu ere Euskal Herriko bertoko telebista-eskaintza kanpokoaren proportzio berean gehituko denik, eta are gutxiago euskarazko eskaintza. Une honetan euskal hiritarrak bere etxean jasotzen duen telebista-eskaintza guztiaren %8 besterik ez bada euskaraz, hurrengo hamarkadan proportzio hori dezente asko murriztuko da, nahiz eta, behar bada, beste zenbait programa berezi —egun guztian zeharreko marrazki bizidun eta kirolak, esaterako— euskaraz azaldu.

Euskal proposamenak arrakastarik izango badu, teknologia-eraberrikuntza sakonez beharko du jantzi. 1982ko erronka 300 langile eskas bilduko zituen telebista-katea nola-hala martxan jartzea izan bazen, oraingo honetan elkarrekin 600 langile dituzten bi kateak gaurkotzea da apostua, bost albiste-gune (Baiona, Bilbo, Donostia, Gasteiz eta Iruñea) eta bi ekoizpen-zentrutan (Iurreta eta Miramon) banatuak dauden bi kateak, hain zuzen ere. Gainera, orain dela hamabi urte euskal telebista bat eta nazionala egitea aski iruditu bazen ere, gaur egun ezinbesteko da lurralde historikoei protagonismo gehiago eskaintzea, ikus-entzulearekiko hurbiltasuna areagotzea eta lekuan lekukoari ahalik eta zuzenen erantzun ahal izatea. Lurralde-deskonexioak, digitalizazioa, goendefinizioa, 16/9 formatu berria etab. dira, besteak beste, mende hau amaitu aurretik egokitu beharko diren aldaketa berriak.

Laburbilduz, ondoko urteetan ETBk berebiziko irudimen ahalegina frogatu beharko du, aurreko hamabi urteetan buru-belarri saiatu ondoren lortutako audientzia-mailari eutsi ahal izateko. Aldi berean, ehundaka alternatiba bilduko dituen tropeletik ihes egin eta merkatuan nagusituko diren hiruzpalau aukera handienetako bat izateari eutsi nahi izango badio, sekulako botere eta ahalmenaz jabetu beharko du. Azkenik, teknologia-eraberrikuntza handien ataritan, kapital-inbertsioek ia hasiera-hasieran egindakoak bezain handiak izan beharko dute, kontua ez baita izango orain arteko ildotik hobetzea, oinarri-oinarrizko barne-sistema osoak goitik behera aldatzea baizik.

Orain dela hamahiru urte ez zegoen Euskal Telebistarik. Beharbada, gehiegi litzateke hamabi urte barru ere ez dela egongo esatea. Auskalo, egongo den ala ez, baina garbi dagoe-na zera da, egongo bada, guztiz desberdina izan beharko duela eta egin beharreko aldaketek oraindik hasi beharko dutela.

*1994ko urriaren 3an, artean ETBko zuzendari zela, idatzi zuen artikulua Luis Alberto Aranberrik.